

Sl. 132 - Rab, izgubljeni plutej

Obilježja rapske predromaničke skulpture

Opisani predromanički spomenici vjerojatno nisu jedini takvi spomenici na otoku Rabu. Poneki uzidani ili pohranjeni fragment vjerojatno je izostavljen. Unatoč tome, opisani spomenici daju podatke o bitnim karakteristikama rapske predromaničke skulpture. Također, unatoč čestom nepoznavanju konteksta nalaza ili nepoznavanju arhitekture kojoj su spomenici pripadali, može se reći da predloženi ostaci crkvenoga namještaja posreduju spoznaju o karakteru i dometima predromaničkog stvaralaštva na otoku.

Predromanička skulptura s otoka Raba načelno pripada ranijem predromaničkom vremenu. Ta datacija je sigurna za niz osobito značajnih spomenika. Tu pripadaju predromaničke arkade i akroterij katedralnoga ciborija, plutej iz Kampora, ulomak pluteja iz Sv. Martina, ulomak vjerojatno arkade ciborija iz Supetarske Drage. Neki ulomci iz Lapidarija – dio zabata i ulomak arhitravne grede s pletenicom – također pripadaju ranijem predromaničkom vremenu. Neki vrlo lijepi spomenici, poput pilastara iz katedrale i pilastra iz Sv. Martina, najvjerojatnije također pripadaju ranom 9. st. To govori da je početkom ranoga srednjeg vijeka došlo do zamaha klesarske djelatnosti te su rapske crkve opremane novim crkvenim namještajem u skladu s novim duhom vremena.

Tri predromaničke arkade ciborija iz katedrale imaju jednostavno koncipiran raspored ornamenata, a karakteristično je pojavljivanje starokršćanskih motiva uz predromanički pleter koji na arkadama ima značajno mjesto. Na središnjoj predromaničkoj arkadi nalazi se jedna zona s pleterom. Riječ je o širokom pojasu s pleternom mrežom smještenom od vrha lučnog izreza arkade do gornjeg ravnog završetka arkade. U uglovima arkade ispod toga pojasa smještena su dva simetrična motiva paunova koji piju iz kantarosa. Motiv paunova je izrazito starokršćanski i govori o ranoj dataciji spomenika. Na dvije druge arkade pleterni ornament nalazi se u lučnom pojasu uz lučni izrez arkada. Na jednoj od arkada nalazi se i horizontalni pleterni pojas koji teče od vrha lučnog pojasa do gornjega završetka arkade. Na toj arkadi drugi motivi su

smješteni u uglovima. Zanimljivo je da se ponovno javlja motiv paunova koji piju iz kantarosa, a s druge strane pentagram i jelen. Na drugoj arkadi s pleternim lučnim pojaskom, ornamentalni motivi nižu se duž čitave širine arkade, smješteni unutar troprutih krugova i četverokuta. Takvo postavljanje motiva unutar pojedinačnih okvira predstavlja posebnu karakteristiku rapskoga ciborija.

Cjelina rasporeda ornamenata i odabir motiva upućuju na ranu dataciju predromaničkih arkada. Tropruta pleterna ornamentika na njima je potpuno ostvarena, što govori o dataciji poslije tzv. prijelazne faze formiranja pletera u drugoj pol. 8. st. Usporedba s nekim ciborijima iz prve pol. 9. st. govori o dataciji rapskoga ciborija u to vrijeme. Zbog pojave izrazito simboličkih motiva starokršćanskog porijekla, predromaničke arkade najvjerojatnije su izrađene u prvim desetljećima 9. st. Za njihovu ukupnu ornamentalnu kompoziciju nedostaju potpune analogije, te se ciborij mora promatrati kao individualan rad, kao pojedinačna narudžba koju je vjerojatno realizirala neka kvalitetna radionica, možda iz sjevernoitalskog prostora. Čini se da za povezivanje sa zadarskom klesarskom radionicom iz kraja 8. i početka 9. st. nema dovoljno elemenata, pogotovo kada se uzmu u obzir zaista brojni fragmenti ranih predromaničkih ciborija iz Zadra i s lokaliteta na kojima je ciborije izrađivala zadarska klesarska radionica. Ako i nedostaju paralele sa ciborijima, moguće je da se analogije nalaze na drugim dijelovima crkvenog namještaja iz širega kruga djelovanja zadarskih klesarskih radionica, o čemu je u literaturi pisano u najnovije doba. Stoga će buduća istraživanja možda donijeti više spoznaja o radioničkoj provenijenciji važnoga rapskoga ciborija.

Dok se o predromaničkom ciboriju često pisalo, jedan drugi cjelovitije sačuvan spomenik nije bio zapažen u literaturi. Riječ je o pluteju iz Kampora, koji ima iznimno zanimljivu ornamentalnu kompoziciju. Plutej je ukrašen motivom učvorenih troprutih kružnica unutar kojih se nalaze veliki, sučelice postavljeni listovi. Između spojeva kružnica isklesana su četiri stilizirana ljiljana čiji su trolisni završeci međusobno povezani tvoreći svojevrstne kazete. Na pluteju se nalaze za rapsku predromaničku skulpturu vrlo tipični vegetabilni motivi. Cjelina kompozicije, međutim, originalna je i vrlo rijetko prisutna na istočnoj obali Jadrana. Među objavljenim spomenicima takva kompozicija nalazi se samo na dva ulomka pluteja iz Osora i na jednom ulomku iz Privlake u sjevernoj Dalmaciji. Datacija svih navedenih spomenika je ista, a zasniva se posebice na dobro datiranim ulomcima iz Osora koji su pripadali osorskoj katedrali. Riječ je o početku 9. st. Za kamporski plutej moguće je pretpostaviti da je izvorno pripadao rapskoj katedrali, u prilog čemu govori niz argumenata poput velikih dimenzija pluteja i podudarnosti s istovremenim djelima iz osorske katedrale. Što se tiče radioničkog porijekla, plutej je mogao nastati i u sjevernodalmatinskom, zadarskom radioničkom krugu. Upravo taj radionički krug pokazao se kao ishodište za veći broj predromaničkih spomenika s otoka Raba. Uz ranije, možda više načelne pretpostavke o vezanosti rapske skulpture uz zadarske predromaničke radionice, detaljnija analiza motiva i radioničkih obilježja na većem broju spomenika, pokazala je dobru utemeljenost takvih razmišljanja.

Općenito su u rapskoj predromanici omiljeni vegetabilni motivi. Detaljnija analiza nekih od motiva pokazala je njihovu povezanost s lokalitetima na drugim otocima i na istočnojadranskoj obali. Također je ukazano na prevladavajuću ranu dataciju u kraj 8. i početak 9. st. Pored vegetabilnih motiva susreću se ipak i geometrijski oblikovani ornamenti, poput onih na ulomcima iz Supetarske Drage i na jednom pilastru iz katedrale. Zastupljeni su, dakle, osnovni predromanički ornamentalni koncepti, pri čemu se zapaža odmak od stroge geometrizacije, što, uz prisutnost izrazito starokršćanskih

simboličkih motiva, daje obilježje rapskoj predromaničkoj skulpturi. Detaljnija određenja zahtijevala bi opširniju komparaciju s predromaničkom skulpturom u drugim područjima, osobito na širem zadarskom području i na drugim kvarnerskim otocima na kojima su sačuvani brojni spomenici predromaničke skulpture.